

CONVERSA

Josep Maria Fita

PALETA, PRÀCTIC
DE LES GAVARRES
I FUNDADOR DE LA
COLLA SENGLANERA
DE SANT SADURNÍ

RETRAT DE FAMÍLIA

Cal Pinyoner

UNA DE LES
DARRERES FAMÍLIES
PAGESES DE CALDES

PERFILS

Francesc Trias

PAGÈS I TRAGINER, DE
PALS, QUE ENGRAVAVA
CARRETERES

Joan Planas

DE CAN SERRETA,
UNA NISSAGA DE
FORJADORS I MECÀNICS
DE CASSÀ

Joan Calmó

FERRER
D'ULTRAMORT, I TAMBÉ
BOTIGUER, HOSTALER,
PAGÈS I TELEFONISTA

Xicu Ribera

PALAMOSÍ,
FABRICANT DE SURO,
HOME DE MAR I
DE MUNTANYES

INDRET

CampllongUNA MIRADA
EN EL PAISATGE**El Pedró de Pals**

AMB BICICLETA

**De Llagostera
a Solius**

gavarres

NOU WEB www.gavarres.com

DOSSIER

MESTRES I ESCOLES

54 pàgines que ens retornaran a les aules,
a les cases de pagès o a les rectories, on
professorat titulat, mestres
de sequer i capellans
instruïen els alumnes
en èpoques
d'esperança
i en temps
de repressió

La Diputació de Girona té cura especial de l'espai natural de les Gavarres

Amb instruments per al planejament sostenible del territori, com és ara el catàleg d'espais d'interès natural i paisatgístic, que destaca el valor dels espais agraris i dels connectors biològics;

Amb propostes per corregir l'efecte barrera de l'autovia que envoltarà les Gavarres a fi evitar que el massís esdevingui un espai aïllat i ofegat per urbanitzacions i polígons;

Amb una planificació i gestió professionals, eficients i de proximitat, per mitjà del Consorci de les Gavarres, l'ens gestor del massís;

Subvencionant actuacions dels ajuntaments i de les agrupacions de defensa forestal (ADF) en matèria de prevenció d'incendis, com ara la desbrossada dels marges de camins i dels perímetres de les urbanitzacions;

Amb brigades equipades per a la intervenció immediata en cas d'incendi forestal;

Creant espais oberts, recuperant conreus i pastures, i amb punts de seguretat per a l'extinció d'incendis, en col·laboració amb l'associació d'ADF de les Gavarres;

Mantenint i ampliant una bateria de dipòsits d'aigua i una xarxa viària estratègica per facilitar les tasques dels bombers;

Amb campanyes de divulgació per al públic general i amb programes pedagògics a les escoles per conscienciar la mainada de la importància de preservar aquest espai natural.

DIRECTOR >

Pitu Basart
pitu@gavarres.com

COORDINADORS >

Eloi Madrià > Patrimoni i continguts
Carles Serra > Actualitat

REDACCIÓ >

Telèfon 972 46 29 29
revista@gavarres.com

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT >

Telèfon 972 46 29 29
comercial@gavarres.com

COL·LABORADORS >

Xavier Albertí
Martí Artalejo
Joan Badia-Homs
Jaume Badias
Teresa Bonal
Jordi Bonet-Coll
Josep Bursat
Martí Cortadellas
Xavier Cortadellas
Teresa Costa
Paco Dalmau
Enric Fàbregas
Ponç Feliu
Jordi Frigola i Arpa
Maribel Fuertes
Josep M. Fusté
Dolors Garcia i Cornellà
Dolors Grau
Àngel Jiménez
Joan Llinàs
Albert López Tauler
Elvis Mallorquí
Salomó Marquès
Miquel Martín
Lídia Masllorens
Josep Maymí
Jordi Merino
Carme Montalbán
Anna M. Oliva
Lourdes Oliveras
Miquel Pairoli
Joan Pinsach
Marta Planellas
Àngel del Pozo
Judit Pujadó
David Pujol
Eduard Punset
Enric Ramonet
Aniol Resclosa i Planes
Nuri Sabat
Elisabet Serra
Jordi Turró
Pep Vila
Jordi Xirgo
Sílvia Yxart

EDICIÓ DE TEXTOS >

Carme Xifre

IMPRESSIÓ >

Agpograf

DISTRIBUCIÓ >

GLV

DIPÒSIT LEGAL >

Gi-889-2002

ISSN >

2013-3669

eg

EDITORIAL GAVARRES

Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva
Telèfon 972 46 29 29
www.editorialgavarres.cat

DIRECTOR EDITORIAL >

Àngel Madrià
angel@editorialgavarres.cat

DIRECTOR D'ART >

Jon Giere

ALTRES PUBLICACIONS DE L'EDITORIAL

www.cadipedraforca.cat
www.garrotxes.cat
www.alberes.cat

PREMIS >

> Millor Publicació en Català 2004
(premís APPEC)

> Círcer d'Arboç 2005
(premís Les Gavarres)

> Millor Editorial en Català 2008
(premís APPEC)

> Premi Joaquim Codina i Vinyes 2011
(premís Fundació Valvi)

PUBLICACIÓ ASSOCIADA A >

FOTO PORTADA:
MARTÍ ARTALEJO

SUMARI

4-5

PRIMERS RELLEUS REBOT DE LA MEMÒRIA

DOLORS GARCIA i CORNELLÀ (TEXT) // ÀNGEL DEL POZO (IL·LUSTRACIÓ)

7-13

ACTUALITAT

14-18

CONVERSA JOSEP MARIA FITA

PITU BASART (TEXT) // ANIOL RESCLOSA i PLANES (FOTOGRAFIA)

20-24

RETRAT DE FAMÍLIA CAL PINYONER DE CALDES

JOAN PINSACH (TEXT I FOTOGRAFIA)

26-33

PERFILS

FRANCESC TRIAS / JOAN PLANAS / JOAN CALMÓ / XICU RIBERA

XAVIER CORTADELLAS, PITU BASART, JORDI BONET-COLL, JUDIT PUJADÓ (TEXT)
EDUARD PUNSET, LÍDIA MASLLORENS, EDUARD PUNSET, JUDIT PUJADÓ (FOTOGRAFIA)

35-89

DOSSIER

MESTRES I ESCOLES

SALOMÓ MARQUÈS I PITU BASART (COORDINACIÓ)

91-109

PATRIMONI

ETNOLOGIA // ARQUITECTURA // ARQUEOLOGIA // HISTÒRIA // GASTRONOMIA
LLENGUA // SURO // FAUNA // PLANTES I REMEIS

110-115

INDRET CAMPLLONG

PITU BASART (TEXT) // LÍDIA MASLLORENS (FOTOGRAFIA)

116-119

UNA MIRADA EN EL PAISATGE EL PAS DE L'AIRE AL PEDRÓ DE PALS

MIQUEL PAIROLÍ (TEXT) // XAVIER ALBERTÍ (FOTOGRAFIA)

120-121

AMB BICICLETA

DE L'AIGUA ALS DOMS GRANÍTICS

JORDI XIRGO (TEXT I FOTOGRAFIA)

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA ESPORTS I JOCS

DOLORS GRAU (RECERCA FOTOGRÀFICA)

CONVERSA A MONTNEGRE AMB UN CAÇADOR DE SANT SADURNÍ.

Una tarda de diumenge de finals de febrer pugem amb l'Eloi cap a Montnegre. A can Riera –una casa de la qual Gavarres ha publicat un retrat de família i diversos temes–, hem de parlar amb en Josep Maria Fita Roig (Sant Sadurní de l'Heura, 1928). Ens reben la Quimeta –la mestressa–, en Sendo –el seu fill– i la Rosa Mari –la seva companya. En Josep Maria Fita seu a l'escon d'esquena al foc, que crema; s'aixeca per donar-nos la mà i torna a seure. Damunt la taula, un cendrer ple de puntes de cigarret, gots i una ampolla de licor. Seiem i comencem a parlar.

Pitu Basart > TEXT // **Aniol Resclosa i Planes** > FOTOGRAFIA

F• Josep Maria Fita

–«Ja hi havia sortit una vegada, al llibre», diu en Josep Maria Fita tot referint-se a la revista Gavarres. «Amb la colla de caçadors...»

–Sí que hi havíeu sortit... I com és que ens hem trobat aquí a Montnegre?

–«Perquè jo avui he vingut de convidat a can Riera. He dinat com un senyor, la Quimeta és una cuinera de por. Aquesta dona, jo la conec des de que tenia 17 anys: veníem a can Riera perquè em vaig fer amic del seu home, en Siset, i per Montnegre hi havia molt de conill. Un diumenge veníem aquí i un altre anàvem a Sant Sadurní: en Pitu Menut, l'Avi Ganiquer, jo i el General. La Quimeta és com la meva segona mare.»

–Què us ha cuinat la Quimeta?

–«Ui... moltes coses. Primer pica-pica amb tota classe de punyetes i llangonissa de senglar de can Paiet. Després una llauna de cargols amb tomata, peus de porc i pollastre de can Riera a la brasa. Què et sembla?»

–Que us tracten molt bé.

–«Per això vinc...»

L'Eloi, per engrandir l'àpat, treu un tortell i una ampolla de xampany. Tota la taula s'il·lumina d'alegria, fins i tot el gos lladra de content. La Quimeta s'acosta a la finestra: sent un cotxe que arriba.

–«És en Tomàs de cal Xapo.»

Can Riera és un punt de reunió de totes aquelles persones que sempre han transitat per aquestes muntanyes: saben que la casa és habitada i que seran ben rebuts, per tant hi van. En Tomàs seu a taula, pren un tros de tortell i també xampany.

–«No sabia què fer per allà a casa i he pensat vés allà i potser et donaran feina...», diu en Tomàs.

–«Es nota que es fan múrgoles...», diu en Josep Maria a en Tomàs.

–«Mira, he passat pel forn d'en Roure», respon en Tomàs, «i m'he parat per veure si n'hi havia. N'he vistes tres de petites.»

–«I les portes?», li diu la Quimeta.

–«No et dic que eren petites, les he deixades...», continua en Tomàs.

—«Bah, una altra butllofa, poc que m'ho crec que les hagi trobades...», rebla la Quimeta, «d'aquí a vuit dies hi vas i les trobaràs grosses, si no te les han fotudes.»

—Sou de Sant Sadurní? Pregunto a en Josep Maria Fita

—«Vaig néixer a Sant Sadurní l'any 1928 i he viscut tota la vida a Sant Sadurní. El meu pare era de can Fita de Fonteta i la meva mare de ca l'Àngel de Sant Sadurní, que després tot-hom n'ha dit can Fita. L'avi, el pare de la meva mare, l'Àngel Roig, que era de Llançà, era paleta ja l'any 1905, el meu pare també era paleta, jo sóc paleta i un meu fill també n'és. El pare es va plantar per ell i des de llavors que som caps de colla.»

—L'avi era de Llançà?

—Sí, noi, va venir a treballar, va conèixer la meva àvia i es va quedar...»

En Tomàs intervé:

—«Fa molts anys, quan passava amb el carro per Sant Sadurní la gent deia que en Fita era l'amo de la sorra del Daró. Devies ser tu...»

—«I tant si en *trevíem* amb el meu pare, no ho podíem fer però ho fèiem: al revolt del pla de Banyeres, que era de bon passar, hi anàvem amb un *tamborell* amb el pare.»

—Vau passar la infantesa a Sant Sadurní...

—«Sí, vaig anar a col·legi al poble amb el senyor Tomàs, que era d'Avinyonet, i després vaig acabar amb en Roca, un mestre d'Ullastret, que feia anar molt recte: hi vaig aprendre molt. En Roca va morir l'any passat, mentre va ser a Sant Sadurní s'estava a dispesa a can Colom, encara era solter. Com que sabia que m'agrada-

RETRAT DE FAMÍLIA CAL PINYONER DE CALDES. «A Caldes ja no queden pagesos». Això és el que ens han dit quan hem hagut de buscar una família pagesa en aquesta població. Ens han assegurat que ja només queden les de can Manllo, can Gimferrer Nou, can Català, ca l'Amargant i cal Pinyoner. Que hi visquin, i en visquin, de pagesos. I hem anat a cal Pinyoner a parlar amb en Jordi Llinàs Casals (1964) i la Dolors Selis Llinàs (1965), i els seus tres fills: la Mireia (1999), la Clàudia (2002) i l'Albert (2002). I hi hem anat precisament per tractar-se d'un cas excepcional.

Joan Pinsach > TEXT I FOTOGRAFIA

Encara pagesos

Cal Pinyoner és un mas adossat a can Mariano, que és, en realitat, on viu la família, una casa d'estètica moderna, reformada el 1990. «Cal Pinyoner vertader és aquí al costat —diu en Jordi—. Es deia que un avi d'aquí es dedicava a *bastar* pinyes, les *covia* i venia els pinyons. D'aquí casa també en diem cal Pinyoner, però encara hi ha gent que ho coneix com a can Mariano. Em penso que en Mariano Llinàs era un germà petit de la casa del costat, que es va casar amb la meva besàvia Paula, la pubilla d'aquí». Per arribar-hi, cal sortir de Caldes en direcció a l'N-II i, a l'entrada de la urbanització del Llac del Cigne, baixar per un camí entre pins que mena a la casa. És al veïnat de Baix o de Sant Sebastià.

En el nostre país només al voltant d'un 2% de la població activa es dedica a l'agricultura. Resulta sorprenent, doncs, que encara hi hagi una família pagesa jove, nuclear, sense els avis ni oncles grans, amb gairebé tots els masos veïns tancats o destinats a altres usos i amb tots els antics amics de pagès treballant, ara, en altres sectors. En Jordi no ha conegut cap dels seus avis al mas, en Joan Llinàs Casals i la Dolors Mas Terrides. I els pares, l'Esteve Llinàs Mas (1920-1995) i l'Àngela Casals Oliveras (1920-2002), ja eren grans quan en Jordi, el seu únic fill, va néixer a Girona, setze anys després que s'haguessin casat. Diu en Jordi que «falta una generació aquí, hi ha un escaló molt fort i la societat

ha canviat molt. Jo hauria de tenir l'edat dels meus cosins germans, a prop de jubilar-me. He vist passar de fer-ho tot a mà a la mecanització total. La generació que falta podria explicar els canvis de forma més gradual. Quan era petit, no hi havia llum ni *aiga*, fins que vaig tenir 6 o 7 anys no vam posar la llum. Es *visquia* amb sis o set vaques, dues truges i la terra del mas (11 hectàrees) i prou; no en treballàvem pas més. La meva mare tenia *conís* i pollastres, i cada divendres anava al mercat de Sils, i els dissabtes jo l'acompanyava al de Girona. Si el mercat anava una mica bé compràvem roba». També recorda en Jordi que aquells dissabtes compraven l'únic diari de la setmana, *La Vanguardia*, i que els

JOAN PINSACH [Llagostera, 1958. Professor d'ensenyament secundari]

A la plana de la dreta, can Mariano després de les reformes iniciades el 1990. A sota, la família Llinàs, davant dels vedells acabats d'entrar; d'esquerra a dreta: la Dolors, la Clàudia, la Mireia, en Jordi i l'Albert.

M3

Cantant el *Cara al sol* abans de començar el partit de bàsquet a la Devesa de Girona entre ED Girona i FJ Cassà.

ANY: 1944

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA: JORDI RIERA

M4

Jugant a una variant amb pales del joc del saco a la paret de l'església de Bordils.

ANY: ANYS QUARANTA

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA: BORDILS

PASSAT I PRESENT, EDITAT

PER L'AJUNTAMENT DE

BORDILS L'ANY 1999

DOSSIER MESTRES I ESCOLES

SALOMÓ MARQUÈS I PITU BASART > COORDINACIÓ

...i els mestres de sequer [PÀG. 36]

PITU BASART [Cassà de la Selva, 1960. Filòleg]

Els rectors, dels primers mestres [PÀG. 38]

ELVIS MALLORQUÍ [Riudellots, 1971. Historiador]

El col·legi de can Vilaret [PÀG. 40]

JOSEP MAYMÍ [Cassà de la Selva, 1970. Antropòleg]

El senyor Heribert Rutllant [PÀG. 44]

PITU BASART

Mossèn Anton, a Santa Seclina [PÀG. 48]

JOAN PINSACH [Llagostera, 1958. Professor d'ensenyament secundari]

'Es rus' i el senyor Palomé [PÀG. 52]

MARTA PLANELLAS [Barcelona, 1975. Periodista]

28 anys a Santa Cristina [PÀG. 54]

TERESA COSTA [Santa Cristina d'Aro, 1963. Llicenciada en humanitats]

L'ensenyament de Sant Feliu [PÀG. 56]

ÀNGEL JIMÉNEZ [Girona, 1940. Historiador]

Un mestre en temps de guerra [PÀG. 60]

SALOMÓ MARQUÈS [L'Escala, 1942. Historiador de l'Educació]

Vailets i estufes [PÀG. 62]

ALBERT LÓPEZ TAULER [Castell d'Aro, 1980. Llicenciat en Història i Geografia]

Els senyors Ministral i Rovira [PÀG. 64]

JAUME BADIÀS [Tàrraga, 1972. Historiador i arqueòleg]

Les escoles de Llofriu [PÀG. 66]

JORDI TURRÓ [Palafrugell, 1979. Historiador]

En Lluís Esteva, a Begur [PÀG. 68]

MIQUEL MARTÍN [Begur, 1969. Escriptor]

La repressió a la Bisbal [PÀG. 70]

JORDI FRIGOLA I ARPA [La Bisbal d'Empordà, 1934. Historiador]

Humanista i actiu [PÀG. 74]

DAVID PUJOL [La Bisbal d'Empordà, 1965. Mestre i pedagog]

L'amor de les primeres lletres [PÀG. 76]

MARTÍ CORTADELLAS [La Bisbal d'Empordà, 1985. Filòleg i periodista]

Entre el cementiri i la presó [PÀG. 78]

XAVIER CORTADELLAS [La Bisbal d'Empordà, 1956. Escriptor]

La Normal de Girona [PÀG. 82]

SALOMÓ MARQUÈS

L'Acadèmia Santa Caterina [PÀG. 84]

SÍLVIA YXART [Barcelona, 1980. Periodista]

Renovació, pluralitat i misèria [PÀG. 87]

SALOMÓ MARQUÈS

PROPER DOSSIER: ELS BOLETS

ELS CAÇADORS EXPERTS, LES CLAPADES SECRETES, ELS COMPRADORS I ELS VENEDORS,
ELS HOSTALS QUE EN CUINAVEN, LES CONSERVES CASOLANES... TOT UN MÓN, SOBRETOT DE TARDOR.

A PARTIR DEL 16 DE DESEMBRE, A LA VENDA EL NÚMERO 20

DOSSIER MESTRES I ESCOLES

...i els mestres de sequer

Pitu Basart > TEXT

Les pàgines que vénen són plenes de noms. D'alumnes i de mestres. De mainada uniformada o mal guarnida, amb espadenyes foradades o sabates de cuir, clenxinada o esperrucada, de cara feliç o atemorida. I al seu costat, mestres. Homes i dones de cara severa o comprensiva, d'ulls amigables o distants. Aquest dossier repassa la tasca d'alguns docents, persones que van dedicar la vida a ensenyar durant bona part del segle XX. Sabem, però, que no hi són tots. D'entre els que falten, n'hi ha que la documentació administrativa podrà recuperar; però, alguns altres, només la memòria dels testimonis ens els pot fer presents. Es tracta de capellans i de mestres que no n'eren, de persones que tenien coneixença però no la titulació necessària per ocupar llocs reconeguts. I malgrat això van fer la seva feina, van ajudar a accedir al coneixement persones que sense la seva tutela haguessin quedat en l'absolut analfabetisme. En alguns llocs, en deien mestres de sequer. Feien classe a les rectories, als menjadors de les masies, allà on calgués.

La Nati Miret, del mas Gran de Romanyà, ens havia parlat d'un mestre que era com si fos de casa seva: vivia al mas Gran i hi feia classe a alumnes de can Sabater, de can Darna, del mas Rosselló, del

mas Sais, de can Llac, de can Pujol i del Roquetal. La Nati no es recordava del nom d'aquell home manc, però cada matí el veia passejar descalç sobre la rosada per apaivagar l'artritis que li turmentava els genolls. La Pietat Bou, de can Castelló de Dalt, encara li sembla que juga al joc de les estrelles que organitzava en Josep Vilà Masferrer –conegut com en Pepitu o en Soriano–, de Calonge, que els feia classe a la rectoria dels Metges abans que s'ensorrés. Al senyor Pepitu, li agradava que els alumnes aprenguessin a partir de la pràctica, per això cada alumne sortia davant de can Cama i feia el seu paper: Mart, la Lluna, la Terra, Júpiter... la Núria de can Bou, la Teresa de can Cama, en Miquel de can Boscanya, l'Angelina de can Caçà... tot el sistema solar dels Metges seguint òrbites perfectes, en harmònic moviment, a les ordres d'aquell home que va arribar a escriure un llibre per explicar l'origen de la vida.

I com aquests, d'altres. Capellans dels Metges, com en Josep Trinch; de Santa Pellaia, com en Josep Costa o en Narcís Taberner; de Sant Mateu, com en Miquel Planellas, en Pere Roura, en Joan Escapa, en Vicenç Carbó i l'Eudald Barcons. I mestres que no n'eren, com la 'mestra de Panedes', educadora de nois i noies de Llagostera en plena postguerra; o el

senyor Cardona de Sant Hilari, que va ser als Metges després de la mort d'en Pepitu. De fet, al dossier, en Martí Cortadellas ens parla de dos d'aquests mestres de sequer: en Raül Figueras, un noi de Sant Joan de Palamós, i en Quim, que van ensenyar la mainada de Fitor. I l'Elvis Mallorquí i en Joan Pinsach ens hi fan present la feina dels capellans: l'un exposa la tasca pedagògica dels rectors a les parròquies rurals fins al segle XVIII; i l'altre, recorda mossèn Antoni Mundet, que va ser mestre del minyons a Santa Seclina.

El dossier també es fixa en els mestres titulats. En Josep Maymí entra a les aules de can Vilaret, una escola progressista de Cassà, d'on també repassem la vida de l'Heribert Rutllant, un mestre depurat pel franquisme. La Marta Planellas ens acosta en Josep Moreno Pallí, en Lluís Palomer i l'escola de les monges Salesianes de Tossa. L'Enric Ramionet contraposa els mestres renovadors a Llagostera –l'Abelard Fàbrega i en Julià Cutiller– amb els d'esperit més ranci, en ple franquisme, representats per en Joaquim Navarro.

La Teresa Costa repassa els 28 anys de professió docent a Santa Cristina d'en Ramon Surroca. L'Àngel Jiménez passa balanç a la llarga tradició pedagògica de Sant Feliu. I en Salomó Marquès

can Bassa. I en Miquel Martin ens presenta en Lluís Esteva Cruañas, que va transformar el món escolar a Begur.

En Jordi Frigola i en David Pujol se centren en la Bisbal: l'un per explicar la repressió franquista als col·legis i l'altre per conversar amb el senyor Ferrerós, un mestre partidari de l'escola activa. En Xavier Cortadellas va a la Pera i parla amb en Josep Bertran de les escoles de la vila i de Púbol. Per la seva banda, la Sílvia Yxart recorda l'Acadèmia Santa Caterina de Torroella. Finalment, en Salomó Marquès, per un costat, destaca la feina de renovació pedagògica que van portar a terme en Miquel Santaló, en Cassià Costal i l'Enric Jordà des de l'escola Normal de Girona; i, per l'altre, passa balanç de l'educació a les nostres contrades durant el tortuós segle XX.

Mestres d'escola. Però també mestres de sequer i capellans –pagats per les famílies dels alumnes– que van aconseguir que, en molts llocs on no arribava la cosa pública, la mainada aprengué el rudiments mínims per poder enfrontar-se al món. Com deia en Tomàs de cal Xapo: «A l'escola, hi vaig aprendre poc. Una mica de lletra. I que era millor sumar que no pas restar, i multiplicar que no pas dividir» 🍷

Grup dels alumnes de Bellcaire, amb el senyor Flavi Calderó a una banda, l'any 1945.
FOTO: Arxiu Francisca Calderó.

revisa la vida d'un mestre en temps de guerra a Sant Feliu i Llagostera: en Josep Donjó. La Montserrat Darnaculleta explica a l'Albert López Tauler els seus 27 anys d'estada a l'escola de Castell d'Aro. En Jaume Badias ens parla de la feina, a Palamós, d'en Jaume Ministral i en Joan Rovira. En Jordi Turró visita l'edifici d'una de les antigues escoles de Llofriu, a la casa pairal de

DOSSIER MESTRES I ESCOLES

El col·legi de can Vilaret

EL TESTIMONI DE MODESTA CRISTIÀ OFEREIX ELS SEUS RECORDS D'UNA DE LES ESCOLES INSÍGNIA DE CASSÀ DE FINALS DEL SEGLE XIX I PRINCIPIS DEL XX

Josep Maymí > TEXT // Josep M. Fusté > FOTOGRAFIA

La història de l'escola Vilaret comença a les darreries del segle XIX. Fou gràcies a la iniciativa de certes persones preocupades per la qualitat

educativa que en aquella època hi havia a la vila que decidiren incidir, amb esforç i creativitat, amb una proposta d'ensenyament suggesti-

va i renovadora. Es tractava d'una escola privada i laica que acabaria assolint un gran prestigi.

L'any 1885, un grup de pares van organitzar-se amb relació a un problema educatiu que, segons ells, afectava la població. Per una banda, consideraven que el nivell de les escoles públiques era insuficient, i per l'altra, es mostraven disconformes amb el model d'ensenyament privat que hi havia a la vila i que tenia la religió com un dels eixos primordials del programa educatiu.

La inauguració de l'escola va tenir lloc el 1887 sota el nom de *Colegio Politécnico Cassanense*. En aquella època, tot i que amb caràcter provisional, va estar situada al número 1 del carrer Major, a casa de Camil Deulonder; posteriorment es va instal·lar al número 6 del carrer de la Marina, a la casa de la família Oller Gispert. La societat de l'escola, presidida per Salvador Cristià, s'encarregà que estigués dotada d'un reglament que el mateix 1887 signaven Mariano Arenas, Eduardo Deulonder i Narciso

La Modesta Cristià, a la porta de can Cristià, al carrer de la Mel, a Cassà.

→ Altres centres escolars de Cassà

Juriol. La direcció de l'escola fou encomanada a Josep Vilaret, que havia fet la carrera a l'Escola Normal de Barcelona.

Partidari d'un sistema d'ensenyament que s'abstenia de fer servir llibres de text, era el mateix Josep Vilaret qui explicava els continguts de les diferents matèries als seus alumnes, de manera que aquests els transcrivien a les llibretes. No cal dir, doncs, que aquestes llibretes es convertien en els autèntics llibres de referència per a l'alumnat.

'Doña' Teresita. Cap al 1894 el col·legi va incorporar nous membres entre el professorat. Pilar Vilaret, la filla del director, començà fent-se càrrec de la secció de nens. Paral·lelament, Teresa Pijoan, coneguda per tothom com *doña Teresita*, se centrà en la conducció de la secció de nenes. Quan el 1901 morí Josep Vilaret, l'escola va passar a ser dirigida per la seva filla. En aquella època les dues seccions es coneixien com a dues escoles ben diferenciades. Per una banda, hi havia el *Colegio Politécnico Cassanense*, destinat únicament i exclusivament als nens, i per l'altra, el col·legi Vilaret, on anaven les nenes.

Entre les activitats que s'impulsaren amb l'entrada del nou segle XX, hi ha la publicació d'una revista escolar, de la qual van sortir a l'entorn de trenta números, entre el 1903 i el 1906. Coneguda amb el nom d'*Ecos Juveniles*, aquesta revista sortia el primer diumenge de cada mes. Administrada per Domingo Bosch, aquesta publicació de caràcter mensual tractava temes relacionats amb l'educació, la relació

L'any 1857, gràcies a la llei Moyano, l'Estat va traspasar als municipis la responsabilitat de gestionar les escoles primàries. En el transcurs de la segona meitat del segle XIX, doncs, les dues escoles unitàries de nens es varen situar al primer i al segon pis de l'edifici que llavors era la seu de l'Ajuntament, un dels edificis importants de la plaça de la Coma. No seria fins a l'any 1927 que es podria inaugurar el nou edifici de les escoles graduades –a l'actual hospital. Ja en plena dècada dels anys trenta, les autoritats que regiren el municipi durant la Segona República varen reorientar la política educativa, de manera que, després d'haver-ho estudiat, decidiren que calia construir un nou edifici que havia de ser, com a mínim, el doble de gran del que s'havia construït uns anys abans.

Aquest nou equipament escolar –l'actual CEIP Puig d'Arques–, no va entrar en funcionament fins al final de la dècada dels anys trenta. Es tractava d'un centre que havia estat concebut per oferir cinc graus d'ensenyament per als nens i cinc graus més per a les nenes. De fet, l'ensenyança pública de les nenes a la vila cassanenca es remunta a l'any 1858. Fins l'any 1885 l'escola pública de nenes estigué situada en locals de lloguer fins que, a partir de llavors, quedaren instal·lades en un edifici construït de feia poc, el Jutjat Vell, situat entre la baixada de la Coma i el carrer d'Anselm Clavé.

Paral·lelament, la població de Cassà de la Selva fou una de les primeres de Catalunya a aconseguir que els germans de les Escoles Cristianes hi instal·lessin un centre educatiu per a nens. Gràcies a la societat coneguda amb el nom de *Protectora de la Juventud*, creada per impulsar l'ensenyament religiós a la vila, el col·legi Sant Josep La Salle va obrir les seves portes el 19 de març de 1881 i des del primer moment estigué situat al carrer d'en Nyol. Fins l'any 1902 el director del centre fou el germà Jeroni Agustí. Un altre model d'ensenyament confessional s'havia implantat a la vila una vintena d'anys abans, el 1863. Es tractava del col·legi que obrien, també al carrer d'en Nyol, les Missioneres del Cor de Maria. A poc a poc, aquesta escola es convertiria en un punt de referència obligat per a un nombre significatiu de nenes del poble.

Cursa de sacs al col·legi Sant Josep de la Salle, de Cassà, durant els anys seixanta // FOTO: Arxiu la Salle Cassà.

El senyor Heribert Rutllant

EN JOAN, LA NEUS, LA ROSA MARIA I LA FRANCESCA RUTLLANT RECORDEN LA FIGURA DEL SEU PARE, MESTRE DEPURAT QUE, ALS ANYS 40, VA INSTRUIR MOLTS JOVES DE CASSÀ

Pitu Basart > TEXT // Josep M. Fusté > FOTOGRAFIA

La dignitat no es compra. Cada vegada que, fa anys, trobava el senyor Rutllant quan sortia de l'empresa Garriga i Puig caminant de pressa per anar a dinar o, no fa tant, el veia passejar acompanyat per una de les seves filles pels carrers del poble de Cassà, assegut a la cadira de rodes, pensava en unes paraules que el meu pare em va dir quan jo era un adolescent: «És un senyor molt savi que els d'en Franco no van deixar fer de mestre». Els cabells blancs immaculats, la cara seriosa, llarga, la mirada penetrant, als meus ulls el senyor Heribert Rutllant es presentava com un exemple de dignitat: va assumir una càrrega injusta, però vivia amb el cap alt.

Una tarda de febrer, he tingut la sort de trobar-me a casa de la Francesca amb els quatre germans Rutllant per poder parlar de la figura del seu pare.

Quan jo arribo, en Joan (16-V-1931), la Neus (2-I-1935), la Rosa Maria (11-IX-1937) i la Francesca (9-XI-1945) ja fa estona que parlen del pare. A sobre la taula del menjador una maleta de cuir, antiga, que conté tots els seus records: llibretes, títols, causes, escrits, fotografies... La van trobar en unes golfes de la casa paterna i ha estat el cordó umbilical que ha mantingut la família unida a la memòria del seu pare i de la seva mare, la Concepció Pla Camps (Cassà, 1904), també mestra. La Francesca comença explicant una cosa bàsica que ha definit i continua definint els espais que trepitgen els Rutllant: «A casa nostra es parlava, durant els àpats, a les sobretauls, el papa i la mama explicaven les seves vicissituds, les inquietuds, les alegries i els patiments de la família. Tot el que sabem ho hem sentit a dir als pares o

ho hem llegit en els papers que hi ha en aquesta maleta». Obrim, doncs, la maleta i la conversa.

La infantesa a Agullana. De petit, l'Heribert Rutllant (Agullana, 1904) va fer pàrvuls a les monges del seu poble. Quan tenia sis anys va començar la primera ensenyança als Germans de la Doctrina Cristiana, també d'Agullana. Des de menut va fer d'escolà amb l'ecònom Pere Masnou que havia estat professor al Col·lell, i el vicari Martí Torrent, que, a més, li ensenyaven cultura general i llatí. Quan podia, anava a la secretaria municipal a ajudar el pare. Allà, un agutzil i l'escrivent Salellas li deixaren moltes novel·les i li van fer descobrir el plaer de la lectura: *Los miserables*, *El conde de Montecristo*, *Los tres mosqueteros*...

En Joan, la Francesca, la Rosa Maria i la Neus Rutllant, al costat del monòlit que recorda el seu pare, a Cassà.

Als 16 anys, va decidir cursar magisteri i, amb Ferran Ribas, un mestre interí, va preparar l'ingrés a l'escola normal. Va aprovar-lo i va tornar a Agullana amb els llibres que hauria d'utilitzar per continuar preparant el 1r curs. D'acord amb els pares, per pasqua del 1921 se'n va anar a viure a Girona, a casa del seu padrí Josep Rutllant, que feia de conserge a la Normal i que vivia al carrer del Nord, a un pas de l'escola de mestres. El primer curs va assistir a les classes com a oient. Un dia amb uns companys van llogar bicicletes per fer una excursió a Fornells. L'Heribert es va refredar i es va trobar malament. La mare es va desplaçar a Girona per assistir el seu fill, que havia agafat el tifus. Les comunicacions telefòniques de la mare amb el pare i la poca discreció de les telefonistes van fer que tothom sabés que en 'Liberto' –era així com tothom el coneixia a Agullana– estava malalt.

El trasllat a Girona. L'any 1921 va morir el pare i la seva esposa va decidir liquidar el negoci de taps, arrendar-lo a en Domingo, un altre fabricant del poble, i anar a viure amb tota la família a Girona perquè els fills poguessin estudiar. El curs 1921-22 l'Heribert es va matricular de manera oficial a 2n curs de la carrera de mestre: l'esperaven 3 anys d'estudi i treball dur. Començà el curs sol a Girona, a despesa a casa del padrí. Mentrestant amb el padrí, van trobar un pis baratet al carrer del Nord i la mare i els germans van anar a viure a la capital. En Joan creu que «el pare era un estudiant brillant. Va treure el segon curs amb matrícula d'honor, cosa

que representava tenir la matrícula gratuïta, un ajut important per a la família. També feia classes particulars als fills d'una família del carrer de la Força: li pagaven 60 pessetes al mes». La Conxa Pla, que després seria la seva esposa, va començar primer curs de magisteri quan l'Heribert cursava tercer i s'estigué a despesa al pis dels Rutllant. «La nostra àvia, però, que estava delicada del cor, va tenir una recaiguda i no podia assumir cap mena d'esforç: i la que després seria la nostra mare va haver d'anar a una altra despesa», diu la Neus. En aquesta època els dos fills grans –l'Heribert i en Joan, que començava a treballar de ferroviari– van començar a portar el rem de la família. Aprovà el tercer curs, durant el qual també va fer de bibliotecari de la Normal. Era un alumne molt respectat, segons la Francesca: «Al matí, el pare ja era a l'escola mitja hora abans de començar les classes i alguns companys ja l'esperaven perquè els resolgués els problemes que no sabien fer». D'aquesta època recordava diversos professors: el senyor Xiberta, de matemàtiques, i també el senyor Costal. A la seva futura esposa, li costava la cal·ligrafia: 'Heribert, eh que aquesta me la faràs tu?' li demanava la Conxa, que seguia amb la mirada el gest de l'Heribert que acabava la tasca de la seva xicota: sucava la ploma i amb pols ferm traçava el '*caído y perfil*' fins que la feina era feta.

A Tuixent i a Gironella.

L'Heribert Rutllant va acabar la carrera de mestre el juliol de 1925. Però tenia

pendent el servei militar: el va fer a Girona i acabà sent sergent de complement. Segons la Neus, «durant la mili, tenia una petita biblioteca a l'arqueta de la caserna i aprofitava qualsevol moment per estudiar els 400 temes de les oposicions». Les va aprovar a Barcelona un any després, el 1926: va treure un dels primers números. Mentrestant li van atorgar dues destinacions com a interí: una, a Sant Esteve de Guialbes, i l'altra, a Sant Daniel. En Joan explica que «en aquella època els pobles que feia més temps que estaven sense mestre tenien dret a disposar dels primers opositors. I el pare i en Barcons, un seu amic de Salt, van treure els primers llocs, i per això a tots dos el van enviar a pobles perduts de muntanya, el pare concretament a Tuixent, en plena serra del Cadí». El 1927 es va casar amb la Conxa, però va anar a la seva destinació sol, sense la mare. «S'escrivien cada dia, a la maleta hi ha tota la seva correspondència, fins i tot hi ha una carta escrita darrere d'una etiqueta aprofitada d'un pot de tomata», diu la Francesca, que se'n va cap a la maleta per veure si la troba. I la Neus continua: «Després hi va anar la mare. Abans de marxar, estava molt prima i el metge –devia ser el doctor Alemany– li va dir 'On anireu a viure?' I la mare va respondre 'A Tuixent'. 'Ja hi estàs anant, doncs: si pots anar-hi avui, no esperis

a demà', va reblar el doctor. Quan va marxar de Tuixent pesava 20 quilos més». I en Joan hi afegeix: «De Sant

La maleta de viatge de l'Heribert Rutllant, avui plena de records seus.

‘Es rus’ i el senyor Palomé

DOS MESTRES –EN JOSEP MORENO I EN LLUÍS PALOMÉ– VAN MARCAR LA VIDA DE L’ESCOLA A TOSSA ABANS DE LA GUERRA I A LA POSTGUERRA

Marta Planellas > TEXT

«Ja ve ‘es rus’». Aquest és el motiu amb què era conegut un dels mestres que han deixat més empremta a Tossa. Josep Moreno Pallí (1909-2001) era nascut a Sant Antoni de Calonge i es va dedicar al magisteri, com tota la seva família. El primer destí el 1931 va ser a la Cerdanya, i poc després va anar destinat a Tossa, on va desplegar totes les habilitats pedagògiques dels mestres de la República. Si s’havia d’estudiar la flora, portava els alumnes a bosc; si havia de treballar la memòria, res millor que organitzar obres de teatre i vetllades literàries, i si el que volia era que els seus alumnes veiessin món, planificava excursions com les que van fer a Vic, a Empúries o a Perpinyà. Les activitats extraescolars eren tota una novetat a la dècada dels 30.

«Jo tenia una concepció de la llibertat dins de l’escola que, sense haver

d’obligar ningú, tothom treballava», va dir Moreno en alguna ocasió. L’ensenyament, doncs, no es cenyia només al pupitre i als dictats del professor, sinó que s’inculcava als alumnes un amor per l’aprenentatge. Aquell tipus de pedagogia va comportar algunes veus contràries entre els tossencs menys proclius al canvi: «Hi havia alguns del poble que estaven en contra meu. Deien: ‘Miri, tenim un mestre que perd el temps, surt als carrers a dibuixar’. Perquè, és clar, el dibuix no el feia pas a l’escola». Però les crítiques no el van fer desistir i va continuar amb el seu mètode innovador.

Alguns dels seus antics alumnes, com ara l’Amadeu Gotarra, recorden amb claredat la seva etapa infantil: «Amb el que més vaig anar a estudi va ser amb en Josep Moreno, un gran professor, per mi i per tots. Amb ell, que ens ensenyava com a amics, fèiem

teatre, cada any fèiem una obra allà on ara hi ha el cine Rovira. La poca cosa que vàrem aprendre va ser quan va venir el senyor Moreno». Altres tossencs parlen d’ell, simplement, com ‘el mestre’. Els canvis que s’havien aplicat a l’ensenyament amb l’entrada de la República es van fer notar: «Varen fer el col·legi laic, anàvem nois i noies barrejats. Fèiem molta broma i això... però ell ho parava molt. En Moreno era molt seriós i tothom el creia molt, fins que aleshores se’n va anar voluntari al front. Quan ell ens va deixar ja va venir una mestra d’aquí i una mestra d’allà, que no feien cap respecte i eren molt jovenetes, i ja tothom va deixar d’anar a l’escola», explica Joan Vila.

Josép Moreno va ser mestre titular fins mesos després de l’inici de la Guerra Civil. La vida el va portar per camins insospitats: va ser regidor a

A l’esquerra, en Lluís Palomé i la seva esposa, la Carme Feliu. A la dreta, en Josep Moreno Pallí.

Tossa pel Partit Socialista Unificat de Catalunya, va fer de mestre al front a l'escola de sergents i la d'oficials, va perdre la guerra i va patir al camp de concentració de Sant Cebrià, al Rosselló, i al final va marxar a l'exili a Rússia. De seguida es va habitar al país dels soviètics i va aprendre rus amb facilitat, i al final dels 40 anys d'estar allà va arribar a ser degà a la Facultat de Filologia de la Universitat de Vorónezh. Al 1978 va decidir tornar a casa. Moreno deia: «Quan vaig venir, vaig renunciar a Barcelona, on hi havia la família del meu germà gran; vaig renunciar a l'Aragó, on hi havia la meua germana; a Girona, que hi havia el meu germà... No vaig anar a Sant Antoni de Calonge perquè amb els anys ja no coneixia ningú i em vaig dir: 'Has d'anar a Tossa, allà on tenies els teus alumnes'.»

A Tossa, no van tardar a penjar-li un motiu, el senyor Moreno era 'es rus'. Ell explicava que, al cap dels anys, una tossenca li va preguntar: «Escolti, senyor Moreno, diu que el rus és tan difícil?» I ell li va respondre: «M'he adonat que l'idioma més difícil del món no és el rus, és el català». La dona va reaccionar estranyada: «Què diu, què diu!». «Sí, hi ha gent que viu aquí deu anys i encara no el parla, el català. És senyal que deu ser molt difícil», deia amb ironia.

El senyor Palomé. A la postguerra i als anys posteriors, un dels mestres que van agafar el relleu al senyor Moreno va ser en Lluís Palomé Llorens (Tordera, 1913-Tossa, 1989). Provenia d'una

família de forners. El seu germà gran es va quedar el negoci i el seu pare va voler que fos mestre i no electricista, que era el que li agradava, però al final va exercir la seva professió amb molta vocació. A Tossa va arribar a la dècada dels 40: «Era una època diferent, el mestre donava totes les assignatures i a nens de diferents edats», explica la seva vídua, Carme Feliu, «però ell sabia transmetre els coneixements.

Les nenes de les Monges

No podem deixar de parlar de la important funció que van tenir les monges Salesianes, sobretot en l'educació femenina. Per això, hem conversat amb una de les germanes que van ensenyar a l'antic hospital de Tossa, sor Júlia Torras Presas (Barcelona, 1927). «La primera impressió en arribar a Tossa el 1950 va ser molt maca. Al poble, la gent era amable, érem tots una família i paties igual dels goigs i de les penes de tots», recorda la religiosa. La congregació s'hi va estar des de 1944 fins a 1973, fent classe a unes 200 nenes, repartides en quatre classes. L'escola també tenia el parvulari i es feien classes de comerç i comptabilitat per a les més grans, així com cursos de confecció per a les antigues alumnes: «Les noies ho van aprendre molt bé i es feien uns vestits molt bonics per a la festa major», diu sor Júlia. Rememora els dies de la festa del vells, o de la nevada de 1962 que va deixar blanca l'illa, o de la festa del Pelegrí: «Hi penso molt, en Tossa. Mai vam tenir cap problema però van decidir tancar l'escola per obrir-ne una a Barcelona. Jo m'hagués quedat allà. Ho porto al cor» 📍

Qui volia aprendre, amb ell aprenia. Això sí: si no es portaven bé i havia de fúmer algun crit, ho feia. Tothom el respectava molt.»

Amb el pas dels anys, les anècdotes de classe són el que més recorden els alumnes. Com aquella d'un *nano* del poble, força entremaliat, que es va dedicar a matar polls. I és que molta gent criava pollastres i posaven els pollets en nanses de pescar llagostes, perquè no s'escapessin, i les deixaven a la porta de casa. Així és que va agafar els polls del seu carrer, un per un, i els va girar el cap. Un dels perjudicats va explicar el fet al mestre Palomé, que a l'escola va agafar el pillet pel coll i li va dir: «Ara, jo faré de Sebastià, i tu faràs de poll». Quins crits del nen i quines rialles dels seus companys que es van sentir! Això sí, no hi va tornar. O aquella altra història, d'un alumne que volia anar al lavabo i que tenia el dit aixecat de feia estona, però el senyor Palomé no el veia. Al final, el mestre el va veure i li va donar permís per anar a la comuna. El pobre noi va sortir cuita-corrents i en pujar els escalons se li van escapar dos pets. El mestre va reaccionar, i li va dir: «Noi, fes-te arreglar les molles, que les tens fluixes!»

Històries a part, Lluís Palomé era un home dedicat a l'ensenyament. Tenia una àmplia cultura general, de geografia no se li escapava res i en càlcul mental era «una màquina», en paraules de la seva filla. «Tothom l'alabava molt i a qui li va fer de mestre, n'està molt agraït», sentència la seva dona 📍

Sor Júlia Torras va fer classe a les Monges de Tossa. FOTO: Marta Planellas.

DOSSIER MESTRES I ESCOLES

Vailets i estufes

ALUMNES DE CALONGE I DE LA VALL D'ARO RECORREN ELS SEUS MESTRES I MOLTES ANÈCDOTES D'ESCOLA EN UNA ÈPOCA FEIXUGA PER A L'ENSENYAMENT

Albert López Tauler > TEXT // Josep M. Fusté > FOTOGRAFIA

Els convulsos anys que transcorren durant la primera meitat del segle passat a casa nostra són anys de canvis en l'ensenyament i això ho van viure tant els alumnes com els mestres de l'època. En aquells moments de trencament polític i social l'educació dels joves fou un objectiu prioritari per als governs, tant d'esquerres com de dretes.

A la vila de Calonge, una de les persones que coneixen més bé aquesta realitat és la Montserrat Darnaculleta i Poch (Calonge, 1930). La Montserrat, juntament amb en Jaume Aymar i Ragolta, s'ha dedicat a resseguir la història de l'ensenyament a Calonge des de mitjan segle XVIII fins a les acaballes del segle XX. La seva carrera docent va transcórrer, en un principi, per terres lleidatanes, «on en aquells moments era més senzill obtenir una plaça de mestre un cop guanyades les oposicions». Un cop superats aquests primers dos anys a la terra ferma, la Montserrat va exercir 15 anys a Bellcaire d'Empordà: «Era una escola unitària on havia arribat a tenir una cinquantena d'alumnes a l'aula». La carrera docent la va continuar

i finalitzar a Castell d'Aro, a l'escola comarcal. «A la Vall d'Aro, hi vaig passar 27 anys, i me'n vaig endur bons records i bons amics, però sobretot la sensació, parlo dels darrers anys, que el respecte i l'educació envers els mestres i la seva feina començaven a canviar, i no precisament cap a millor». Els records d'infància de la Montserrat ens transporten a una escola on compartien aula nois i noies de diverses edats, sempre separats per sexes. Una de les capacitats més ben valorades dels mestres d'aleshores era l'organitzativa. Donar feina a tots els vailets, de dilluns a dissabte, tot mantenint l'ordre era tot un repte, «però els mestres se'n sortien la mar de bé, sobretot gràcies al respecte que els alumnes els teníem». A més, ens diu la Montserrat, «les noies més grans, tot sovint, ajudaven la mestra amb les més menudes.»

El senyor Pascal. El també calongí Martí Camós i Salvador (Calonge, 1921) ens reitera la bona feina dels mestres de l'època i el bon record que en té, «de tots, però especialment del senyor Pascal, Miquel Pascal i Pujolràs,

per la seva dedicació i passió en la feina que feia». En Martí recorda que «en temps de la República», com a molts altres pobles dels voltants, «hi havia el projecte de fer unes noves escoles»; finalment, però, no es va donar el cas, i «els nois i noies varen continuar en aquells col·legis tan tro-nats». Ell va finalitzar l'escola l'any 1935, per començar a fer de flequer a can Menció, a Calonge mateix. Dels anys d'escola, en Martí encara ensuma «la ferum de l'estufa de petroli» i ens evoca «un curiós gronxador que havien muntat dins l'aula i que estava encarat cap a una de les finestres de la classe. Quan el gronxador s'atansava a la finestra semblava que havies de sortir volant fins al bell mig del carrer». Els records més vius són «els dels dijous a la tarda, quan el senyor Pascal ens portava a passejar pels volts de Calonge, i aprofitàvem per fer herbaris i observar la natura; eren unes estones molt instructives», com també ho eren els càstigs, si es donava el cas. «Copiar algun centenar de vegades la frase: *Procuraré ser más atento con mis compañeros y con el maestro*, era una de les punicions preferides pel mestre.»

La Montserrat Darnaculleta ha estat mestra a Castell d'Aro 27 anys // FOTO: Arxiu Municipal de Castell-Platja d'Aro.

No gaire lluny de Calonge, a la Vall d'Aro, i més concretament a Castell d'Aro, l'escola de l'època també patia les batzegades de la història. En Jaume Casas Pons (Castell d'Aro, 1926) recorda que el mestre, un cop acabada la guerra, «donava una moneda a algú en començar la classe i només la podies passar a un altre alumne si aquest parlava en català». La Maria Guiteras Albertí (Castell d'Aro, 1927) ho confirma: «A la classe de les noies ens espavilàvem per acabar la classe havent encolomat la moneda a alguna altra companya», ningú volia ser castigat, «sempre n'hi havia alguna de més desperta que et preguntava a cau d'orella alguna cosa que no tenia res a veure amb la classe, en català evidentment, i tu hi queies de quatre grapes i li responies també en català». Qui conservava la moneda un cop acabades les classes es quedava castigat. Aquestes anècdotes de vailets enjogassats i el fet que

«tots els alumnes hàviem de portar una mica de llenya per no passar fred a l'hivern i poder tenir encesa l'estufa a l'aula» també les recorda la Carme Ferrerons Vergelí (Castell d'Aro, 1928), «com si avui fóssim a l'aula amb la senyora Antònia o amb *Doña Carmen*». «Una estufa en què torràvem aglans per menjar-nos-les», recorda en Jaume Casas.

La senyora Joaquina Basieres.

A Castell d'Aro, l'escola dels nens estava situada en una casa, que ja no existeix, entre l'església de Santa Maria i el castell de Benedormients. La casa del mestre de l'època era al mateix castell, que compartia espai amb l'antiga presó, que per aquell temps encara estava en ús. Les noies, en canvi, feien classe a la Nova Llar, «al primer pis, per sobre dels jutjats i per sota de l'antic Ajuntament», ens recorda l'Àngela Cama Geli (Castell d'Aro, 1921). «Tot això

era molt abans que l'Ajuntament es traslladés a Platja d'Aro». L'Àngela també recorda amb especial claredat la mestra que va tenir abans de la guerra, la Joaquina Basieres: «Era una mestra molt organitzada, i tot i tenir *forces* alumnes a la classe, gràcies a ella jo encara escric en català i me'n surto molt bé». «Un cop acabada la guerra –explica l'Àngela– la Maria Clara, de ca la Rafaela, va anar a buscar personalment la mestra Basieres i la va convidar a marxar del poble». L'Assumpció Cama Ramot (Castell d'Aro, 1922) recorda també la Joaquina Basieres i «com va haver de marxar un cop finalitzada la guerra després de passar uns mesos a la presó». De la Vall d'Aro, ens diu l'Assumpció, «la Joaquina va anar cap a Fornells de la Selva». «No va ser l'única docent que va patir pel fet d'haver-se significat durant la República», asseguren els antics alumnes de la Vall d'Aro. ■

D'esquerra a dreta, l'Àngela Cama Geli, la Carme Ferrerons Vergelí, l'Assumpció Cama Ramot, la Maria Guiteras Albertí i en Jaume Casas Pons, asseguts davant de la Nova Llar, al primer pis de la qual hi havia l'antiga escola de noies.

DOSSIER MESTRES I ESCOLES

L'amor de les primeres lletres

EN L'ÈPOCA QUE LA MARIA SALA TENIA EDAT D'ANAR A ESCOLA, A FITOR SEMPRES HI HAVIA ALGÚ DISPOSAT A ENSENYAR DE MANERA DESINTERESSADA

Martí Cortadellas > TEXT // Eduard Punset > FOTOGRAFIA

Quan la Maria Sala m'obre la porta, em fa passar i em demana que m'esperï un moment. No triga gaire. En tornar, porta una capsa de cartró que deixa amb molt de compte al damunt de la taula. S'asseu sense dir res, amb un posat abstret i amb la mirada perduda. Llavors, obre la capsa lènguidament. Papers antics,

cartes, fotografies... Retalls i més retalls d'una infància embromada pels anys. La Maria ho remena tot amb finesa, com si tingués por que un mal gest pogués acabar de fondre en el temps aquells records vells, gastats, enyorats... El primer que m'ensenyava és una fotografia on surten un grup d'onze nens i un jove que no arriba a la trentena d'anys. «Aquest senyor –m'explica– es deia Raül Figueras i va ser el meu primer mestre.»

El pare de la Maria era nascut a Fitor. En els temps que ell anava a escola, però, a la mainada les classes encara les hi feia el mossèn. Cada divendres, molta gent dels masos havia de baixar a mercat a la Bisbal i, com que deixaven els vailets a l'església de Santa Coloma, el capellà aprofitava per ensenyar-los el que podia. El mossèn que va ensenyar a escriure i llegir al pare de la Maria es deia Pere, i feia les classes a dintre de la rectoria, a l'habitació més gran del costat de llevant.

El senyor Raül. A l'any 1934, però, quan la Maria va néixer, a Fitor ja no n'hi havia, de mossèn.

Així, doncs, tot i que les classes es continuaven fent a la mateixa rectoria, ella i el seu germà van aprendre les primeres lletres amb el senyor Raül Figueras, que, en realitat, era només un pobre jove que havia hagut de pujar a viure a Fitor uns quants anys abans. La Maria no em sap dir amb exactitud quant de temps feia que hi era. «Quan vaig començar a anar a la rectoria, jo devia tenir només uns quatre o cinc anys, i ell ja s'encarregava de fer les classes». El que sí que recorda, en canvi, és que el senyor Raül era nascut a Sant Joan de Palamós i tenia tuberculosi. «Estava malalt dels pulmons. Els metges li van recomanar que se n'anés a viure a la muntanya i que respirés aire pur. Per això va venir.»

El senyor Raül, doncs, no era mestre de professió i la Maria creu que, per fer les classes, no devia pas cobrar gran cosa. «Ens ensenyava quatre lletres tal com ho hauria pogut fer qualsevol altra persona. El més probable és que, allà dalt, un jove com ell s'hi avorriís. S'estava en un mas amb el seu avi i, com que patia dels pulmons, no podia treballar. D'aquesta manera, s'entén que potser per això

La Maria Sala rellegint la carta que el senyor Raül li va adreçar abans de marxar de Fitor, l'abril de 1941.

va començar a ensenyar a llegir i a escriure a la mainada.»

Amb el senyor Raül, la Maria hi va estudiar pràcticament un parell d'anys. Com que els seus pares eren masovers a can Joanola, ella i els seus germans tenien la rectoria molt a la vora. Això, però, no era pas així per a tothom. En Vicenç Chicot, el marit de la Maria, s'estava a can Torroella i, per arribar-hi, tenia una passejada de ben bé tres quarts d'hora. Els que anaven a l'església de Santa Coloma des de can Cals, en canvi, havien de caminar gairebé trenta minuts.

La segona cosa que la Maria m'ensenya és un paper que el senyor Raül li devia escriure just abans de marxar. Era el mes d'abril de l'any 1941. Els aires de Fitor no li havien pogut curar els pulmons i se n'havia de tornar cap a la plana. En qualsevol cas, si aquelles últimes lletres deixen entreveure alguna cosa, és que la separació no va ser precisament fàcil. Consells, desitjos i, en definitiva, les paraules d'un mestre que es nota que s'estimava els seus alumnes amb devoció i desinteressadament. Un d'aquests consells que dóna a la Maria és que guardi sempre amb estima la fotografia dels companys de la seva primera escola i que no oblidí mai totes aquelles paraules. El senyor Raül va morir poc temps després. Setanta anys més tard, però, la Maria encara guarda intactes la fotografia i la carta.

De la rectoria a can Plaja. Que el senyor Raül marxés de Fitor no vol pas dir que la mainada deixés d'estudiar. La Maria m'ensenya una altra foto-

grafia. També són onze nens. Alguns, els mateixos i una mica més grans. «Quan el senyor Raül va marxar, vam començar a anar a escola a can Plaja». Les classes les feia el fill del mas, en Quimet, que era una mica més gran que el senyor Raül. El senyor Quimet tampoc no era mestre i, quan li pregunto si li pagaven alguna cosa, la Maria em diu que no se'n recorda. Des de can Joanola fins a can Plaja, ella i els seus germans també ho tenien bastant a prop. «Deu minuts o quinze, com a molt». Quan acabaven les classes, tots tres tornaven a can Joanola i havien d'ajudar els de casa. «Jugar, no podíem pas jugar gaire. I els deures, els havíem de fer a les nits, amb un llum de carbur.»

Més endavant, quan la Maria va créixer, va anar a estudiar a Vall-llobrega. Hi anava amb els germans, amb algun veí o tota sola. «Abans no tenies por de res. El pitjor que et podia passar és que caiguessis i et fessis mal i no passés ningú pel camí». L'últim lloc on la Maria va

estudiar va ser en una acadèmia de Palafrugell. Hi anava cada dia de dotze a dues del migdia. El camí era llarg. Dues hores de pujada i dues més de baixada. Malgrat tots els entrebancs, a la Maria, li agradava molt, anar a col·legi. De vegades, fins i tot es quedava a la classe durant les hores d'esbarjo. «Quan em preguntaven què volia fer de gran —em confessa—, sempre deia que volia ser mestra. Si hagués viscut a la plana, potser podria haver fet alguna cosa... Però allà dalt no teníem mitjans. Tampoc no és que me'n penelexi. És el que ens va tocar viure.»

I, malgrat tot, els records de la capsa de la Maria són ja només records. Sense amargor, sense duresa. La fotografia a l'església de Santa Coloma, els seus primers companys de classe, la carta del senyor Raül... Potser ha estat el temps, que n'ha eixugat l'aspresa. O potser no. Potser han estat els seus mestres i aquell amor amb què van ensenyar-li les primeres lletres.

Alumnes de Fitor amb el senyor
Raül Figueras, pels volts de l'any 40.
FOTO: Arxiu Maria Sala.

L'Acadèmia Santa Caterina

EL 1958, EN JOSEP PUJOL, EN JOAN MASSÓ I L'ANITA SABRIÀ VAN OBRIR AQUESTA ACADÈMIA A TORROELLA I POSAREN ELS ESTUDIS A L'ABAST DE TOT HOM

Sívia Yxart > TEXT

En Josep Pujol (Torroella, 1920) em conta que ha tocat molts *pitus* a la seva vida. És propietari d'una sabateria i quasi tota la vida ha exercit de mestre. Tot i néixer a *Tarruella*, en acabar el batxillerat marxà per allistar-se i combatre al bàndol nacional. I després de passar sis mesos al front de Terol, entrà a l'Acadèmia Militar d'Àvila, on fou nomenat alferes i aconseguí un lloc com a instructor. Allà conegué la Marina, la seva dona, i aprofità per estudiar la carrera de químic. Casat, llicenciat i pare del primer fill, tornà a Torroella. El seu pare havia tingut una angina de pit i volia donar-li un cop de mà a la fàbrica d'espardenyes. Però el negoci no rutllava i decidiren quedar-se només la sabateria. Als anys cinquanta, en Josep combinava la feina a la sabateria, de la qual s'encarregava més la Marina, amb unes classes que feia a l'Institut de Figueres. Però quan en Lluís, el seu fill gran, tingué edat per fer el batxillerat i veié que, amb catorze anys, havia de marxar fora per

seguir estudiant, perquè els Gabrielistes de Torroella havien deixat d'oferir els últims cursos de batxillerat, decidí muntar amb uns amics l'Acadèmia Santa Caterina.

'La Academia Santa Catalina'.

Nasqué el 1958 creada pels mestres Josep Pujol, Joan Massó i la seva dona, Anita Sabrià. En aquell moment, a la província de Girona només hi havia dos instituts per fer el batxillerat: un, a Girona i l'altre, a Figueres. Tal fet provocava que només cursessin estudis superiors els nens de les famílies adinerades i que, com destaca en Josep, «a Torroella només sortís un *nano* amb carrera l'any».

L'acadèmia es va situar al centre de Torroella, concretament a les golfes de l'edifici d'en Josep Pujol, que a la primera planta tenia la sabateria i a la segona, l'habitatge. Encara avui, accedint per l'escala de la porta contigua a la botiga fins a dalt de tot, es troba l'entrada amb el cartell de fusta

que anuncia el seu nom en castellà. En Josep me la mostra, té ganes de descobrir-me les entranyes d'aquella mica d'història torroellenca en què ell va participar. És un home que, amb 91 anys, es manté en bona forma. Alt, de faccions clares i veu agradable, camina amb parsimònia però a bon ritme. Observem les sis petites aules que hi havia a l'acadèmia. S'hi acumula pols i andròmines, però es poden imaginar perfectament les hores de classe, el toc d'alerta d'algun professor, el so del tecleig de les màquines d'escriure, la cridòria dels alumnes sortint de classe... M'ensenya el minúscul despatxet de la secretària i el pati on els alumnes feien gimnàstica, en el qual sembla impossible practicar-hi cap exercici. La limitació de l'espai és evident, però, com diu en Josep, «quan un té ganes d'estudiar, la resta se supleix». Descendint pel terrat accedim a casa d'en Josep, i un cop a la saleta, acabem de parlar sobre l'acadèmia.

A l'esquerra, Joan Surroca, primer alumne matriculat a l'Acadèmia // FOTO: Sívia Yxart.
A la dreta, un grup d'alumnes de 6è de batxillerat en una aula // FOTO: Arxiu Josep Carbó.

En Josep m'explica que al principi hi havia pocs alumnes i feien una mica de tot: idiomes, primer de batxillerat, comerç... però a poc a poc la cosa va anar agafant embranzida i van poder afegir cursos de batxillerat. Venien nens de poblacions veïnes. S'havia convertit en la solució de molts pares que no volien que els seus fills deixessin d'estudiar, però que no es podien permetre tenir-los fora estudiant. En Josep, perquè en cossi la importància, em conta que hi havia un moment que anaven tan justos de lloc que a l'aula més grossa no hi cabien més nens, però un pare insistia tant que el seu fill estudiés allà, que al final en Josep li digué que si pagava el trasllat del dipòsit d'aigua que hi havia en un racó de la classe, posarien una cadira per al seu noi, «i aquell home, sense pensar-ho, va pagar!». A l'acadèmia, hi anaven nens i nenes junts, i perquè els nois no es despistessin, en Josep, murri, «posava les nenes a l'última fila». Seguia exercint de mestre a l'Institut de Figueres i feia classes de matemàtiques, física i química a l'acadèmia. I per a la resta d'assignatures hi havia altres professors. El senyor Massó, que feia les llengües; mossèn Jou, de Gualta, que feia llatí, religió i el que fes falta; el senyor Pla, que feia classes de filosofia i dibuix lineal... Els alumnes de batxillerat seguien el mateix temari i els mateixos llibres que els de l'Institut de Figueres, perquè a final de curs s'hi anaven a examinar com a alumnes lliures.

En Josep, com a mestre, imposava respecte, «n'hi havia un que ara és enginyer a Madrid, que quan jo feia un crit, ell fotia un bo», però també s'hi podia bromejar. A vegades, en

lloc de posar-se la cigarreta a la boca, s'hi posava el guix i escrivia amb la cigarreta a la pissarra i els alumnes se'n reien. Però, en general, «hi havia molt de respecte» i de l'acadèmia sortí gent amb bones carreres. Orgullós, recorda els noms d'alguns alumnes: «En Joan Surroca, que és museòleg; en Jordi Cruset de Gualta, que és enginyer; en Francisco Batlle, que és arquitecte...»

Però quan el 1975 aparegué l'EGB i els alumnes disposaren d'ensenyament gratuït fins als catorze anys i sorgiren escoles públiques de qualitat, l'acadèmia tancà com havia començat, dissolent-se curs a curs. I en Josep, que havia aconseguit que tots els seus fills poguessin cursar carreres universitàries, seguí el seu camí com a educador al nou institut de Palafrugell, el Frederic Martí, fins que el 1987 es jubilà amb 67 anys.

El primer a matricular-se. En Joan Surroca i Sens (Torroella de Montgrí, 1944) va ser un dels primers alumnes a matricular-se a l'Acadèmia Santa Caterina. I per bé que ha fet d'educador, museòleg i polític, a l'acadèmia, hi va estudiar tenidoria de llibres. Era el fill gran de la sabateria Surroca de Torroella «i el meu pare tenia ficat al cap que jo havia de seguir el negoci!»

Quan es creà l'acadèmia, el carrer on es trobava, el d'Ullà, era el centre comercial de la vila. Els propietaris dels comerços, «que casualment tots havien estat alumnes de Pere Blasi», eren una gent molt activa que es dedicava a dinamitzar aquell carrer i eren molt amics. Per tant, quan en Pujol muntà l'acadèmia, «el meu pare no va

dubtar gens a apuntar-m'hi». En Joan, però, va haver de conformar-se a fer comerç. Hi anava a les tardes, i coincidí amb la gent que feia idiomes. Les classes significaren tot un canvi. Fins llavors havia estudiat al Col·legi dels Germans Gabrielistes i l'ensenyament era d'una disciplina molt forta, «als *Hermanos* picaven, i tot i que a mi no em van picar mai, hi anava espantat». A l'acadèmia, en canvi, «ens tractaven com a adults». També li xocava el fet d'estudiar en català. Els exercicis, els llibres i els papers de l'acadèmia eren en castellà, però els mestres solien fer les explicacions en català. Cada mestre tenia les seves particularitats: les classes d'en Massó eren molt diferents de les d'en Pujol, «el primer tenia més mentalitat de mestre de la postguerra», mentre que el segon «era una persona de tracte més informal, amb grans dots de pedagog i sabia explicar els problemes molt bé». També era tot un esdeveniment quan Pere Blasi anava a fer-los alguna explicació i és que allà «es respirava un ambient de llibertat». D'aquí que pensi que la seva manera de ser, «crític amb tot i posant els dogmatismes en dubte», també ha estat influenciada per l'acadèmia. I és que tot i que el seu pas per aquest centre va ser breu, li va servir per convèncer-se i per continuar reivindicant a casa seva que volia seguir estudiant. I gràcies a la seva tossuderia, acabà intercanviant els papers amb el seu germà i va seguir estudiant fins a convertir-se en l'home erudit i polifacètic que és ara.

En Josep Pujol va ser fundador de l'Acadèmia Santa Caterina de Torroella, l'any 1958.

FOTO: Josep Pujol.

M5

Jugant a waterpolo als banys de Sant Elm. Al fons és veu la platja i el passeig de Sant Feliu de Guíxols.

ANY: 1930-1935 APROXIMADAMENT

AUTOR: RICARD MUR DARGALLO

PROCEDÈNCIA: ARXIU MUNICIPAL DE SANT FELIU DE GUÍXOLS. COL·LECCIÓ ESPUÑA-IBÁÑEZ

M6

Partit de futbol a Cassà de la Selva, darrere can Nadal, l'actual ajuntament, l'única construcció de la imatge que queda dempeus.

ANY: 1913

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA: AMCS, COL·LECCIÓ JOAN MAYMÍ

PATRIMONI

PATRIMONI ETNOLOGIA

El monastrell de l'Empordà [pàg. 92-93]

ELVIS MALLORQUÍ [Riudellots, 1971. Historiador]

PATRIMONI ARQUITECTURA

El castell de Bellcaire [pàg. 94-95]

JOAN BADIA-HOMS [Palafrugell, 1941. Historiador]

PATRIMONI ARQUEOLOGIA

Els orígens romans de Flaçà [pàg. 96-97]

CARME MONTALBÁN [Sant Feliu de Guíxols, 1969. Arqueòloga]

MARIBEL FUERTES [Badalona, 1971. Arqueòloga]

JOAN LLINÀS [Sils, 1966. Arqueòleg]

JORDI MERINO [Girona, 1960. Arqueòleg]

PATRIMONI HISTÒRIA

Uns expatriats amb sotana [pàg. 98-99]

JORDI FRIGOLA I ARPA [La Bisbal d'Empordà, 1934. Historiador]

PATRIMONI GASTRONOMIA

Llagosta amb cargols, a Fornells [pàg. 100-101]

TERESA BONAL [Palafrugell, 1959. Filòloga]. NURI SÀBAT [Palafrugell, 1959. Filòloga]

PATRIMONI LLENGUA

Les goges a les Gavarres [pàg. 102-103]

LOURDES OLIVERAS [Sant Martí Vell, 1975. DEA Filologia Catalana]

PATRIMONI SURO

De Cassà a San Vicente [pàg. 104-105]

PITU BASART [Cassà de la Selva, 1960. Filòleg]

ELOI MADRIÀ [Cassà de la Selva, 1956. Tècnic en recuperació i manteniment d'espais forestals]

PATRIMONI FAUNA

La miloca [pàg. 106-107]

ENRIC FÀBREGAS [Girona, 1972. Biòleg]

PATRIMONI PLANTES I REMEIS

El blet de paret [pàg. 108-109]

ANNA M. OLIVA [Torroella de Montgrí, 1966. Biòloga]

Ceps de varietat monastrell,
a les vinyes de can Molla de
Calonge // FOTO: Elvis Mallorquí.

El monastrell de l'Empordà

Al segle XIV, Francesc Eiximenis el va incloure entre els millors vins; avui el monastrell gairebé ha desaparegut de les nostres comarques

El vi és una part essencial de la nostra cultura des que la planta de la vinya –*Vitis vinifera*– va ser domesticada fa uns 5.000 anys entre el Càucàs, la mar Càspia i el Golf Pèrsic i que, més tard, fenicis i grecs van estendre el seu conreu. Des de les celebracions en honor de Dionís fins a la conversió en la sang de Crist, el vi ha acompanyat molts moments de la vida de tots els que han viscut entorn de l'antic *Mare Nostrum*. A Catalunya, els grans de raïm més antics que s'han conservat, carbonitzats, de fa 2.700 anys, són coetanis de l'establiment dels grecs a Empúries. Amb els romans, el conreu de la vinya va arrelar tan fort en els costums que ni l'esfondrament de l'imperi, ni l'arribada dels pobles germànics del nord el van fer desaparèixer. La prova és que als segles IX i X, de vinyes, n'hi havia des del Pirineu fins a la frontera musulmana.

Com eren les vinyes medievals? Diu l'historiador francès Alain Guerreau que una *vinea* del segle XI no té res a veure amb una vinya d'avui. Imaginem-ho. Ceps plantats a terra i d'altres d'emparrats; vinyes mesclades amb pomers, avellaners i altres fruiters; diferents varietats de vinya dins d'una mateixa parcel·la; raïms que no maduraven tots a la vegada i que, després de gelades o insectes, donaven collites magres; finalment, el vi durava poc: abans d'un any ja s'havia picat.

Tothom, a l'edat mitjana, tenia relació amb les vinyes i amb el vi. Comtes, vescomtes, senyors, bisbes, abats, clergues i monjos, tots en tenien entre les seves propietats. Eren, però, els pagesos qui les conreaven i ells mateixos elaboraven el vi. El 1315 els habitants dels masos Dalmau, Gironès, Franc i Rosses de Santa Pellaia cavaven i podaven la vinya del Serrat de l'Olivera, del cavaller Guerau de Torrent; també veremaven i portaven els raïms a la tina, feien el vi i hi abocaven aigua. Igualment, el 1319 Elisenda Martina i altres pagesos del veïnat de Panedes elaboraven cada any una tina i la rentaven abans de posar-hi els raïms de les tasques i delmes de l'abat de Sant Feliu de Guíxols. Els senyors, això sí, s'asseguraven ser els primers a vendre el seu vi allà on tenien la jurisdicció.

Al costat d'aquests vins pagesos, podria ser que alguns monestirs s'especialitzessin en algunes varietats de vinya i els seus vins guanyessin en qualitat i reputació. A la vegada creixia l'exigència dels paladars més experts en l'art de la degustació del vi: el franciscà gironí Francesc Eiximenis deia que els italians «*primerament lo remiren de totes parts, axí com lo metge remira la orina del malalt; après beuen-ne un glop o dos, mastegant lo vy entre les dents*». Ell mateix establí una llista dels vins més cobejats del segle XIV: vins dits «*de les croades. Vi grec: malvasia, còrsec i vi de Càndia o Creta; italians: Santo*

Noixet, túrpia, vernaça, tribià; francesos: claret d'Avinyó, de Gascunya, Beuna, Sant Porçà; castellans: vins de Madrid, de Castella; i només dos de la Corona d'Aragó: el 'picapol de Mallorca' i el 'monastrell d'Empordà'».

De l'edat mitjana fins avui. La història d'aquesta varietat de vinya no és fàcil de resseguir. D'una banda, perquè se la coneix amb diversos noms: 'monastrell' o 'monestrell' deriven del diminutiu llatí *monasteriolum*, petit monestir, però pel color morat dels raïms han evolucionat cap a 'morastrell', 'morrastrell' i 'morrastrell'; també se l'anomena 'garrut', 'garró', 'xurret' i 'veremeta' al sud de Catalunya. D'altra banda, perquè el conreu d'aquesta varietat s'ha consolidat a tot el litoral mediterrani de la península Ibèrica: a l'estranger se la coneix com a 'mourvèdre' –de Morvedre, el nom antic de Sagunt– i 'mataro' –de Mataró, és clar. Actualment, és una de les varietats principals dels vins negres de les denominacions Jumilla, Yecla, Bullas, Binissalem, Catalunya, Conca de Barberà, Costers del Segre, Penedès, Tarragona i València, i dels vins de Bandol, a la Provença.

Tant per l'antiguitat de la referència d'Eiximenis com per la modernitat de les altres denominacions, el monastrell seria autòcton de l'Empordà, qui sap si de les vinyes dels monjos de Sant Pere de Rodes. El vi era fosc

de color i fort de gust, tot i que al segle XVII el prior Miquel Agustí parlava d'un «*vi blanc de vinya de monestrells blancs y de panses*». Més al sud, a Alacant, amb els raïms monastrells s'elaborava el fondellol, un vi ranci, força dolç, que envellia més de vuit anys i que, del segle XV al XIX, era admirat per reis, prínceps, escriptors i artistes d'arreu del món.

Tornant a l'Empordà. En l'actualitat, la denominació d'origen Empordà recomana les varietats garnatxa blanc, macabeu i moscatell per als vins blancs i carinyena i garnatxa negre per als negres. El monastrell, que figura entre les varietats autoritzades, gairebé no hi compta. Segurament això és un efecte del pas de la fil·loxera pel Principat: només es degueren replantar les vinyes

i les varietats més productives, que no sempre eren les tradicionals.

A Calonge i Vall-llobrega, però, diverses famílies continuen fent vi, com els seus avantpassats, a partir de vinyes multivarietals. A la fi del segle XIX, mentre la fil·loxera destruïa els ceps gironins, alguns pagesos d'aquests indrets ja havien empeltat les varietats autòctones en peus americans per tal que salvaguardar-les; entre ells, en Joan Molla i Preses, que el 1882 s'atreví a fer obres al celler de casa seva. El seu nét, en Lluís Molla, ha provat de recuperar el gust oblidat del vi de monastrell a partir dels raïms de tres parcel·les monovarietals. El monastrell no lleva massa, no produeix molta quantitat. Un cop *veïmat*, es deixa macerar el raïm a la tina durant uns dies amb la pela per tal que el most agafi més

color. Després es premsa i s'embota en unes bótes grans on acaba de fermentar i s'obté el 'vi vermell'. Durant el mes de desembre es trasvasa a bótes petites on envelleix durant tretze mesos abans de ser embotellat. Excepcionalment, al mas Molla han tingut un monastrell set anys envellint en unes ampolles, les 'polsoses' que encara els més grans els demanen. El resultat, en paraules de la Montse Molla, la filla d'en Lluís, és un «vi de color molt viu, picota intens» que, al nas, «recorda fruits vermells del bosc» i que, a la boca, «es nota el seu pas per la bóta. Té molt de cos, és untuós i agradable al pas i el final de boca, llarg i persistent, recorda els vins senzills i naturals dels avis». En tastar-lo, de fet, assaborim la llarguíssima història que hi ha al seu darrere. ■

La Montserrat Molla, amb una 'polsosa' de monastrell del seu celler, de Calonge.
FOTO: Aniol Resclosa i Planes.

INDRET

Pitu Basart > TEXT // Lúdia Masllorens > FOTOGRAFIA

Campllong

*Situat a la plana de la Selva històrica,
té passat agrícola i present industrial i de serveis*

Fa l'efecte que el poble de Campllong és en terra difusa. Situat entre Cassà –a llevant–, Sant Andreu Salou –a migdia–, Riudellots –a ponent–, i Fornells –al nord– i Llambilles tancat el cercle, el poble es difumina en més de 70 masos que, llevat de tres o quatre, tenen poca terra. Estranyament, Campllong no té un nucli definit al voltant de l'església com sol ser habitual en la majoria de pobles. L'església de Sant Quirze i Santa Julita –mare i fill, màrtirs tots dos– té possiblement origen romànic però l'edifici actual és producte de construccions i modificacions fetes entre el segle XV i el XVII. El temple, polit i endreçat com els entorns, s'assenta sobre un turonet des del qual hom pot veure les viles veïnes i ha sofert una neteja de cara que ha deixat el campanar d'un color esblanqueït que fuig del cromatisme que aquestes terres tenen de natural. A prop seu, dues edificacions antigues. Al nord, la Torre

Llupiana, un casal noble, gòtic, fortificat, de forma gairebé cúbica, amb pati interior i dues garites defensives penjades als angles del mur septentrional; al poble tothom la coneix per la Torre i entronca Campllong amb els marquesos de Llupià, una nissaga arribada de la Catalunya Nord, des de finals del segle XVI; a sud-est, cal Barber, que havia estat un hostel de fama reconeguda entre la parròquia dels voltants, sobretot per la solidesa de la cuinera, la Macarina. A cent metres del temple seguint el camí de tramuntana, dos vells edificis més. L'antiga rectoria va ser construïda al segle XVIII i segurament el seu promotor va entendre la condició pagesa del poble i va decidir que tingués aspecte de mas més que de residència eclesiàstica; actualment és la seu de l'Ajuntament. Per altra banda, les escoles, que daten de l'any 1911, són actualment, restaurades i ampliades, el local social de la vila.

És en aquest lloc, a les antigues escoles, on la Lúdia i un servidor hem quedat per trobar-nos amb tres campllonguesos. És una tarda de principis de març un xic esventada, amb un sol lluminós i un aire net. Mentre la Lúdia va buscant espais fotogràfics, m'espero a la porta del bar-restaurant de la societat. Al cap de pocs minuts, es presenta en Lluís Hereu Gafarot (Campllong, 1920), de can Cardina, acompanyat del seu fill Fermí. Poca estona després, arriba l'Eduard Felip Campeny (Campllong, 1934), de cal Tetei, que ara tothom coneix com a can Grànics. El tercer home tarda a aparèixer; li fem una trucada i ve gairebé instantàniament: és en Jordi Bosch Roura (Campllong, 1938), de can Feliu. La Sílvia Tubert, de can Tixerres, ens fa seure en una sala del local. Ens adonem de bon principi que al grup hi falten representants del gènere femení perquè, tal com diu en Jordi, «Campllong ha estat un país

PITU BASART [Cassà de la Selva, 1960. Filòleg]
LÚDIA MASLLORENS [Caldes de Malavella, 1967. Professora i artista]

pagès i les societats pageses eren molt matriarcal: si en una casa la dona fallava, la casa se n'anava per terra i la visió de les dones ens ajudaria a entendre millor el poble». Assumeixo les culpes i prometo d'esmenar la falta, però per ara no hi puc fer més. Comencem a parlar.

Can Pou. Els demano pels veïnats i entre tots tres passen comptes i en sumen uns quants: la Bruguera, can Bosc, Sant Dionís, can Canyet, les Ferreries –i can Falgueres– i can Pou. A aquest últim veïnat, que va de l'església a la carretera que migparteix el terme i que va de Cassà a Riudellots, pertany l'església i les cases de les qual hem parlat fins ara. De fet, tot aquest terreny havia estat de l'antiga família dels Pou, un nom que ja surt a documents molt antics i que en Francesc Morales registra al seu llibre *Els camps llargs*, un repàs a la història de Campllong. Però n'hi ha més, de cases: can Terrossa, cal

Noi Gros, can Quildo, can Peric, can Llauna –o can Feló–, cal Ferrer, cal Tano, can Pau, can Xirgo i can Mingo. També en aquest veïnat hi ha els dos negocis que han fet conegut el poble a tot el país. L'un és el restaurant Can Barris, que té fama sobretot per un producte, els cargols a la llauna. El va fundar en Pitu Barris l'any 1940, el seu fill Joan va continuar la feina i avui són els néts, en Xevi i en Jordi, el qui són al capdavant del negoci familiar. L'immens aparcament del restaurant s'omple de cotxes per tastar els humils gastròpodes enllaunats, convenientment amanits i alineats en fileres, marcialment disposades. L'altre és l'empresa càrnia La Selva, que, a banda de d'ocupar una bona part d'aquest veïnat, ja fa anys que ajuda a consolidar l'economia del poble. Va néixer com a cansaladeria l'any 1917; en Josep Albertí Lapedra, de cal Noi Gros, el seu fundador, va posar els fonaments per tal que el seu fill Joaquim i el seu nét

Xavier convertissin la fàbrica –així la coneix tothom– en un referent laboral de Campllong i dels encontorns. En Jordi Bosch en sap un xic la història: «En Josep Albertí Lapedra, conegut com en Xarpis i hereu de cal Noi Gros, es va casar amb una noia de can Feliu. Vells i joves van prendre camins diferents i el jove matrimoni va marxar a una altra casa. I en Josep va pensar 'I ara què faré?' I es va respondre 'Mataré porcs perquè m'he fixat que al *matadero* no paguen ni peus ni fetges ni cap. I això de comprar un gènere i no pagar-lo ha de ser un bon negoci'. Va començar a matar porcs i va demanar als pagesos de saldar els deutes un cop els hagués venut. Com que tenia credibilitat, era *sèrio* i molt intel·ligent, els pagesos se'l van creure. Al cap d'un temps, en Josep va llogar la casa i se'n va anar al Carpio, Còrdova: veia que molts porcs venien d'Andalusia i que allà la mà d'obra era més barata; per tant van decidir muntar-hi el negoci. El que no

Perfil del poble de Campllong vist des del veïnat de Sant Dionís. A l'esquerra, can Bosch; a la dreta, can Nosa.

UNA MIRADA EN EL PAISATGE

Miquel Pairoli > TEXT // Xavier Albertí > FOTOGRAFIA

El pas de l'aire al Pedró de Pals

Algunes persones asseguren, amb vehemència, que Cristòfor Colom va sortir del port de Pals quan va emprendre aquell incert viatge en què comptava arribar a les Índies Orientals i va acabar ensopegant amb Amèrica. Si la hipòtesi és certa, hem de suposar que, sortir cap a la mar lliure, devia ser més senzill per a l'almirall que no és ara, per al foraster, encertar l'entrada adient al poble de Pals. A l'Empordà hi ha un abans i un després de les variants, com hi va haver un abans i un després de la fil·loxera. Els últims anys, a força pobles s'han construït variants per apartar les carreteres del nucli urbà, que abans solien travessar. A força pobles, diem, menys a la Bisbal. A la Bisbal, no, que té una altra categoria i l'elecció és delicada. Nord? Sud? Tot arribarà, en aquesta generació o més endavant... En general, les variants són una bona obra, per als que viuen al poble i per al transeünt. A Pals també n'han construïda una que fa goig, però, per a qui no hi està habituat, resulta una

variant confusa, amb una senyalització imprecisa. Si badeu en alguna rotonda, us trobeu que ja heu passat de llarg, perquè Pals no és pas gaire gran i aleshores us heu d'encomanar a l'almirall, tornar enrere i repetir la maniobra, fins a encertar la via adequada per accedir al centre de la població. Pacència. Més va patir Colom.

El municipi de Pals va ser un precursor a endreçar el nucli antic i a convertir-lo en un indret d'estètica acurada, en un poble empolainat, que vol captivar el visitant, especialment d'origen urbà. No ens enganyéssim, l'Empordà tradicional era força més deixat, polsós, desgavellat. S'hi sentia més ferum de bestiar, per entendre'ns. Però hi va haver un moment que els pobles es van començar a adaptar a la prosperitat econòmica i als nous costums socials. Vam passar de l'estable al jardí. S'hi va fer una bona despesa de pedra, no solament a les cases, també per pavimentar els carrers. S'hi va posar una il·luminació més artística i es va retirar

MIQUEL PAIROLÍ [Quart, 1955. Escriptor i articulista d'El Punt]
XAVIER ALBERTÍ [Cassà de la Selva, 1961. Empresari]

la trista bombeta grogosa sota un pàmpol. A Pals van ser dels primers a fer aquestes transformacions que després han sovintejat. Per això, ja fa anys que passejar pel nucli antic de Pals crea la sensació de ser a l'Empordà en la seva concepció més recent, turística, residencial, excel·lent escenari per a pessebres vivents ben lluits, com el de Pals mateix. L'Empordà que enamora.

Si feu una caminada entre el silenci dels carrerons, en sentit ascendent, arribareu, però, un moment o altre, al Pedró, que n'és la culminació. El Pedró, aquella esplanada en què sembla que el poble s'acabi i que, de sobte, s'obri una mena d'abisme circular sobre la plana empordanesa. Fa impressió passar del trenat estret dels carrers immediats, en què les cases, de tan juntes, semblen compartir una intimitat profunda entre elles, redossada i ombrívola, a aquell amplíssim espai obert, de conreus, de boscos, de poblets més atànçats o més llunyans. El contrast és colpidor; la sorpresa sacseja el tarannà més indiferent.

L'obertura de compàs del Pedró de Pals és el primer secret de la fascinació que exerceix a la mirada. El segon és la varietat de paisatges que s'hi contempla. De paisatges, en plural, perquè és un i molts. L'agulla del compàs plantada al Pedró us permet fer un gran recorregut visual. D'aquella mar on desemboca el Ter fins al bosc de les Gavarres;

«El Pedró, aquella esplanada en què sembla que el poble s'acabi i que, de sobte, s'obri una mena d'abisme circular sobre la plana empordanesa»

de llevant a migdia, tres quarts de volta, del perfil rocós del Montgrí als camps i les bosquíries de Llofriu, la plana i els turons.

D'habitual, l'aire el no tem a la pell, observem com remou les fulles dels arbres i de vegades en sentim el so, però l'aire no es veu. En alguns indrets del món, però, molt especials, d'una qualitat única, l'aire es veu. El Pedró de Pals n'és un. Allà, sobretot en alguns dies de la primavera o de l'estiu, veieu com l'aire de mar entra a la plana empordanesa, s'hi endinsa, la travessa. L'aire pren una materialitat perceptible, visible, àgil, volàtil. És un riu que passa entre la terra i el cel, un corrent sense marges, lliure, vertiginós. La geometria agrícola va canviant de tonalitat amb les estacions. La forestal no tant, perquè en aquest paisatge hi predomina

el bosc perenne, excepte cap a les ribes del Ter. El cel, que des del Pedró sembla més alt, està sotmès als avatars de la nostra meteorologia inconstant. Hi floten bromes, boirines, cúmuls llunyans, però entre cel i terra hi ha aquell gran buit ple d'alè, on veieu l'aire córrer i expandir-se pel país, tocar una església romànica, empènyer els sembrats, escabellar els arbres, sempre lliscant, lliscant. Anem al Pedró de Pals a veure passar l'aire? No hi convidem a segons qui que us prendrà per beneit. És un secret que s'ha de compartir 🍷

la febre d'or

escenes de la nova burgesia

EXPOSICIÓ FINS AL 15 D'AGOST

Visites guiades: dijous i dissabtes, a les 19 h

Carrer dels Ciutadans, 19 - www.laCaixa.es/ObraSocial

ENTRADA
I ACTIVITAT
GRATUÏTA

CaixaForum *Girona*

Obra Social "la Caixa"